

80 let alpskega botaničnega vrta Juliana v Trenti

Letos mineva že 80 let od nastanka Juliane, prvega in najstarejšega alpskega botaničnega vrta v naravnem okolju na slovenskem ozemlju.

Leta 1926 ga je ustanovil Albert Bois de Chesne, ki se je rodil 8. julija 1871 v Trstu. Tam je obiskoval tudi gimnazijo. Študij je nadaljeval na gozdarski visoki šoli v Zürichu. Ker je bil njegov oče lesni trgovec, se mladi Albert ni mogel posvetiti samo svoji najljubši znanosti – botaniki, ampak je moral prevzeti očetovo trgovino. V Slavoniji je kupil obsežne gozdove. Leta 1925 jih je prodal in se vrnil v Trst. Zdaj je lahko uresničil svojo davno, skrito željo. V Trenti je že imel pravico do lova, kupil pa je še zemljišče za vrt. Iz Trsta z avtomobilom res ni bilo daleč, vrta pa tudi ni želel postavljati višje, ker bi to otežilo dostop in oskrbovanje. Po kapitulaciji Italije leta 1943 mu vrt ni bil več dostopen. Albert Bois de Chesne je umrl 23. julija 1953 v Trstu.

Zemljišče za vrt si je izbral na Tožbarjevi zemlji, 50 m nad cerkvijo sv. Marije, samo 30 m niže pa teče Soča. Nadmorska višina vrta je 800 m, leži na pobočju Kukle in meri 2572 m². Zaradi vlage, svetlobe in sence, zatišne lege in razgibanega terena, posutega s skalami različnih velikosti, je bila ta parcela najbolj primerna za njegove namene. Jeseni leta 1926 so bila začetna dela že opravljena. Spomladi leta 1927 pa se je lotil terenskega dela, začel je prinašati rastline z gora in jih presajati v vrt. Poskušal jim je ustvariti vsaj podobne življenjske možnosti, kot jih imajo v naravi. Sam je priznal, da se na ureditev vrta ni dovolj spoznal, zato je za nasvete prosil priznane strokovnjake, ki so mu z veseljem pomagali. Njegov dobri prijatelj Julius Kugy mu je tako povedal za marsikatero nahajališče redkih rastlin.

Bois de Chesne je za vrtnarja izbral enega od Tožbarjev, Antona, vnuka Medvedje smrti. Na šolanje ga je poslal v Padovo. Pri delu v vrtu mu je pomagala Ančka Kavš. Oba sta ostala zvesta Juliani še veliko let po vojni, ko ustanovitelj v vrt ni več prihajal.

Z vrtom je Bois de Chesne imel veliko veselja, pogosto pa je bil tudi razočaran. Skrbno je presajal praproti, ki nikakor niso hotele uspevati. Šele ko je njihove korenike s strešno lepenko ločil od korenin dreves, so začele lepše uspevati. Težave je imel tudi z rastlinami, ki uspevajo na kislih tleh ali ki rastejo tik pod najvišjimi vrhovi in ki so navajene na ostre viharje in kratka poletja. Želel je, da bi bil sprehod po vrtu botanično popotovanje iz doline na kak julijski vršac.

Največ rastlin so v alpinum prinesli iz Vzhodnih in Zahodnih Julijskih Alp, s Furlanskega hribovja, s kraških košenic in predalpskega sveta, nekaj pa tudi iz Karavank in Kamniško-Savinjskih Alp. Levo od vhoda so posadili tujke, ki so jih dobili iz Zahodnih Alp, Pirenejev, Apeninov, Atlasa in Kavkaza.

Med drugo svetovno vojno in nekaj let po njej je bil vrt bolj ali manj prepuščen sam sebi. Vojna vihra tudi Juliani ni prizanesla. Že pred priključitvijo dela Primorske k novi Jugoslaviji je v začetku leta 1947 nova oblast poskrbela, da so vrt začasno zavarovali. Slovenski botaniki so ga začeli obnavljati. Leta 1949 je strokovno vodstvo prevzel Prirodoslovni muzej v Ljubljani pod vodstvom ravnateljice, znane botaničarke dr. Ángele Piskernik (1886-1967). Letos se tudi spominjamo 120. letnice rojstva te koroške znanstvenice in naravovarstvenice. Njena velika zasluga je, da Juliane niso prepustili propadu, ampak so jo obnovili, zanjo skrbeli in jo tudi zavarovali. Uradno so jo zavarovali kot hortikulturni spomenik (oziroma spomenik

oblikovane narave) leta 1951. Po letu 1953 sta za Juliano skrbeli občina Bovec in Goriška turistična zveza. Ni pa imela strokovnega vodstva.

Leta 1959 so se lotili novega preurejanja vrta. Vodil ga je znani strokovnjak prof. Ciril Jeglič, ki se mu je leta 1960 pridružil tedanji muzejski kustos za botaniko Tone Wraber. Alpske rastline so prenesli iz višjih, a pretopljenih in suhih delov vrta v severovzhodni nižji, bolj zasenčeni del. Ta del, ki je bil prej v glavnem neizkoriščen, so po zamisli prof. Jegliča spremenili v snežno dolinico in melišče.

Z januarjem leta 1962 pa je Juliana dokončno prešla pod upravo Prirodoslovnega muzeja Slovenije. Ko so leta 1981 sprejeli zakon o Triglavskem narodnem parku, so v naš edini narodni park vključili tudi vrt kot spomenik oblikovane narave.

Vrt pa niso samo rastline, ampak so tudi ljudje, ki zanj skrbijo. Prvi vrtnar je bil že omenjeni Anton Tožbar (1905-1993). Juliana je zrastle na njihovi zemlji, zato je bil z njo vse življenje tesno povezan, ne samo službeno, ampak tudi čustveno. Hodil je po gorah, kopal rastline in jih skrbno nosil v dolino. Še v pokoju je ostal zvest Juliani, rad je svojima naslednikoma pomagal z delom in navseti.

Marsikdo od starejših obiskovalcev pa se morda še spominja tihe, skromne ženice, ki je neutrudno skrbela za gredice, zalivala rastline in opozarjala obiskovalce na skrite zanimivosti. Ančka Kavs (1907-2000) je z veseljem še kot mlado dekle sprejela povabilo Bois de Chesna, ko je za vrt potreboval tudi vrtnarico.

Delo prvih dveh vrtnarjev sta nadaljevala Tožbarjeva hčerka Marija in njegov zet Jože Završnik (1946-2005), ki pa, na žalost, ni dočakal niti osemdesetletnice vrta niti šestdesetletnice svojega življenja. Po 35 letih dela v vrtu se ga bodo številni obiskovalci spominjali po slikovitem pripovedovanju o starih trentarskih zgodbah, o zgodovini vrta, o cvetlicah...

V Juliani pa po smrti svojega moža Jožeta nadaljuje svoje delo vrtnarice Marija Završnik. Njun mlajši sin Klemen pa je strokovni sodelavec in tako ohranja družinsko vrtnarsko tradicijo.

Pri strokovnem delu v Juliani je mnogo prispeval prof. dr. Tone Wraber, ki se je še pred diplomom leta 1960 zaposlil v Prirodoslovnem muzeju Slovenije kot honorarni kustos za botaniko, od leta 1961 je bil kustos pripravnik in od leta 1963 do leta 1968 kustos. Sodeloval je s prof. Cirilom Jegličem in mu pomagal. Leta 1963 je izšel Jegličev vodnik Alpinum Juliana, za katerega je mnogo podatkov in tudi besedila prispeval mladi kustos. Sam je nabral marsikatero rastlino, ki v vrtu še danes uspeva. Za Juliano je še skrbel v letih od 1968 do 1975, ko v muzeju ni bilo kustosa za botaniko. Tudi kasneje je z veseljem pomagal z navseti kustodinji za botaniko in vsem vrtnarjem.

Zaradi nizke nadmorske višine in zaradi močnega vpliva sredozemskega podnebja, ki prihaja po dolini Soče, mnoge visokogorske rastline v Juliani slabo uspevajo. V njem raste okrog 600 različnih vrst rastlin. Med njimi je tudi nekaj endemitov.

Za simbol vrta smo izbrali Zoisovo zvončico (*Campanula zoysii*), ki spada med starejše endemite in ki naj bi predstavljala tudi slovensko, sončno stran Alp. Čeprav raste na skalah ob Soči pod sotesko Mlinarico, v vrtu ne uspeva najbolje. Konec avgusta in v začetku septembra pa obilno zacveti bleda obloglavka ali beli čopek (*Cephalaria leucantha*) oziroma trentarski grintavec – znamenita *Scabiosa trenta*, ki je v Trento in v Julijske Alpe pripeljala mladega Juliusa Kugyja. Bledi cvetovi triglavske rože (*Potentilla nitida*) pa so v vrtu le medel odsev srebrno živo rožnatih blazin tik pod vrhovi. Blagajev volčin (*Daphne blagayana*) na gredici,

kamor ga je posadil že Albert Bois de Chesne, ne uspeva najbolje, nekoliko više pod drevesi pa raste v preprogi.

V Juliani lepo uspevajo nekatere vrste, ki so uvrščene v *Naturo 2000*. V avgustu zacveti navadna obročnica (*Adenophora liliifolia*). Bertolonijevo orlico (*Aquilegia bertolonii*) je pred nekaj leti z Vogla prinesel Jože Završnik in še ne moremo oceniti, ali se bo prijela ali ne. Zoisovo zvončico smo že omenili. Lepi čeveljc (*Cypripedium calceolus*) smo prinesli z Ljubelja in skoraj trideset let vsako leto konec maja razmeroma obilno cvete. Alpska možina (*Eryngium alpinum*) je ena od vrst, ki jo marsikdo pride gledat v vrt, saj je v juliju ena od najbolj markantnih rastlin. Primorska košeničica (*Genista holopetala*) ne uspeva najbolje, lepši pa je močvirski meček (*Gladiolus palustris*). Rebrinčevolistna hladnikija (*Hladnikia pastinacifolia*) se je z gredice razselila ob potkah skoraj po celem vrtu. Kranjski jeglič (*Primula carniolica*) sicer uspeva, veliko več pa imamo idrijskega jegliča (*Primula ě venusta*), križanca med kranjskim in lepim jegličem. V maju pa zacveti tudi grm rumenega sleča (*Rhododendron luteum*).

Od ostalih alpskih botaničnih vrtov po Evropi se naša Juliana razlikuje po pestri mešanici alpskih in kraških rastlin. Kakor za vse druge botanične vrtove pa velja tudi za trentarski vrt, da v njem nikoli ne vidimo vseh rastlin naenkrat, vedno pa nas razveseli vsaj nekaj cvetlic.

NADA PRAPROTNIK

Juliana je odprta od 1. maja do 30. septembra vsak dan od 8.30 do 18.30.

Spletna stran: <http://www2.pms-lj.si/juliana/juliana.html>